

AL MUSEU DE SANT PERE DE RIPOLL

SANTIAGO MAIDEU I PALOMERAS

Resum

Rememorar les meves vivències del museu em transporta a un esquitx de la joventesa — anys quaranta. L'entrada al museu, la barana, els seients de l'escala de cargol; recorregut per les dependències; esment de les persones que m'hi portaven, el senyor oncle mossèn Josep Maideu i el pioner senyor Tomàs Raguer; també els senyors Agustí Casanova i, més jove, l'Eudald Graells. La descripció d'atuellis que m'havien cridat l'atenció i els passejos pel bucòlic diorama amb els ramats, els dibuixos; el característic treball d'uns oficis... Evocant, junt amb les armes de foc, la fantasia que potser em produïa trepitjar llocs que concorregueren els avantpassats. Els papers de notari a les golfes de l'antiga església de Sant Pere. Des de l'observatori del campanar la visió excepcional de teulades i muntanyes circumdants del Ripoll d'aleshores.

Paraules clau: Ripoll, records, vivència, museu, impremta, edicions.

Abstract

Recalling the experiences in the museum allows me to remember a splash of youth – the 40s. The hall of the museum; the banisters, the seats of the winding staircase; the route through the rooms; mentions of who took me there, my uncle priest Josep Maideu and the pioneer Mr. Tomàs Raguer; also Mr. Agustí Casanova and the youngest one, Eudald Graells. The description of the receptacles which had caught my attention and the

walks through the bucolic diorama with the cattle, the drawings; the peculiar work of some professions... Evoking together with the fire arms, the fantasy that might have been caused by the fact of stepping on the same places where my ancestors had been. The solicitor's documents in the attic of the old church of Sant Pere. From the observatory of the bell tower, the view of the roofs and the mountains surrounding Ripoll at the time.

Key words: Ripoll, memories, experiences, museum, printing house, editions.

Se'm demana que escrigui sobre el museu. El que puc dir —teclejant més fàcilment que aleshores, a la linotípia— és en pretèrit, quan hi vaig con-viure d'una manera ben curiosa. Ara bé, ho faig, com a ripollès, condicionat pel sentiment d'estimació a tot el de casa.

Al senyor Tomàs Raguer, bon amic del pare¹ i la mare,² el veia llargues estones, assegut a la butaca de vímet de casa, la Tipografia Ripollesa, fent-la petar amb el pare. Es posaven al dia sobre els quefers de la vila i en la con-versa, gairebé sempre opinaven sobre la seva revista *Scriptorium*.

Durant les temporades estiuenques, la tieta Amèlia³ i mossèn Josep⁴ (organista de la basílica de Santa Maria de Vilafranca del Penedès) s'allotja-ven a casa. Els seus germans i nosaltres, els nebots, gaudíem amb la seva com-panyia. Quan el mossèn —per qüestions de respecte l'anomenàvem *senyor oncle*— sortia al carrer, moltes vegades la seva mira era d'arribar-se fins al museu. Just el peu al cancell de la botiga, ja em tenia al darrere. A la botiga i a la impremta hi havia prou feina, però no precisament per al jovenet que era jo aleshores; com que sabien que el seguia no em trobarien a faltar.

El senyor oncle em concedeix el privilegi de ser el primer «turista» —paraula, potser, inadequada per a finals dels anys quaranta, però precisa, per a l'aclariment de l'explicació— en entorns ara desapareguts, al Museu Folk-lòric de Sant Pere de Ripoll, on es trobava amb el senyor Tomàs; escodrinaven arreu per «descobrir papers de notari», mots que repetien constantment.

Entrant a l'edifici del museu no m'oblidava de mirar d'esquitllada darrere la porta si hi havia l'estàtua, a la qual l'aigualit Ter havia esborrat el somriure; no em feia gens de gràcia trobar-la, duia la nostàlgia marcada al ros-tre. Al seu davant, omplia el replà una pica de pedra, per a mi d'inconegut ser-

a a a

vei. De segur que pensaren que d'exposar-la en alguna sala, a més de pesar, els faria molta nosa.

En mirar enlaire la impressió era d'estar engrutat en un enorme cargo-lí. Resseguida la barana de corbes rajoles verdes, escales amunt (a la paret, de tant en tant, uns seients de fusta) s'arribava acalorat a les lluminoses dependències; des de les seves finestres es feia més menuda la gent de la plaça, al davant del monestir de Santa Maria de Ripoll.

Pujant per l'ampla escala s'hi trobava una porta amb una finestreta al dessobre; allò correcte seria no tocar-la; per tant, no es podia deixar de banda obrir-la més d'un cop: s'hi veia una sala amb una taula i armaris. Manta vegada la porta era oberta, i salvats uns esglaons, cap a dins hi falta gent! Els prestatges de l'armari envidrat eren plens de carpetes amb vetes nuades. A sobre la taula, un caixonet enfosquit per tinta infiltrada dins la fullola contenia el tinter, mànecs i tremps i trossos de canya —de mànec d'escombra— (ajustada per escriure-hi) i alhora, estisores i cabdells de cordill —la gatzàia, si et plau!, se solien demanar.

Curioses, però, eren la barrija-barreja de fàbrica i mides de les figures de pessebre; i, de costat, unes altres de paper, executades amb destresa pel pare. També la presència d'un pilot de baldufes de diferents mesures amb el seu cordill de piano esmolat de tant rodolar; i bitlles amb ratlles verdes, grogues, vermelles, i a dins d'un cabasset les boles; i més boles de fusta de destenyit color negre. En segons quines, el forat al mig indicava que el joc havia set de sobre-aula. M'agradaven les joguines, però si les tocava, assegurat, el bolet al crostó!

Arribant a dalt, la grossa porta movia a la gatzàia els esque-llerincs que hi havia penjats; la

Vestíbul del museu, 1963 (ACRI)

a | a | a

seva melodia em feia adonar, i encara ara, que un instant val molt: tan sols se'n necessita mig per recular al passat... i al futur!

Dins de les dependències, en algun costat s'hi trobava la porteta per travessar un passadís; entrant en aquell espai hi veia una cúpula (al fons de l'església de Sant Pere) amb els vidres enfosquits per un llenç de roba; l'envoltaven empolsinades rajoles vermelloses. L'estret pas circumdant l'omplien caixes de fusta i de cartró, i un bagul de pell; per terra, alguns cossis per als degoters. Entre altres objectes plens de vellúria, pilons de roba i nines de vestit brut amb carona de porcellana, cèrcols de ferro, taulons i quadres castigats de cara a la paret. De l'estrambòtic lloc, m'acaronava fins al darrere l'espiral de les orelles la polseguera que s'aixecava després de trepitjar la barreja de vidres esmicolats i grisenques serradures.

En aquella època —era el temps de poc després de la nefasta barbàrie— al senyor oncle i al senyor Tomàs els era destacable el gran interès i l'estimació que demostraven vers els avantpassats, amb la seva actitud de recollir esquitxos d'aquelles vivències amb la dedicació de moltes hores; certament, un impagable «entreteniment», treballant sota teulada, amb la claror que entrava de fora, o bé amb el d'una esclarissada llum de ciri de la bombeta penjada en una biga. Sense esverament gaudien regirant-ho tot; trastejaven en un munt d'enderis «descobrint papers de notari», conformant la pacient investigació desxifradora de fulls rebregats, tacats, estripats i sencers, els més d'una feredat de mides. Enllestida la feina del dia, el senyor Tomàs agrupava a pilotets els fulls de paper llis, de barba, amb ratlles, amb ratlles de dol, de pauta escrit amb enrevessades partitures.

A vegades s'explicaven entre rialles força acudits; els escoltava, però sense entendre gran cosa! Mentre remenaven «els grans», la rauxa era la d'anar d'«aventures» per les golfes de l'antiga església amb la intenció de poder alliberar de la quisca alguna coseta. En una d'elles, per a mi una «gran troballa» fou la descoberta important del contingut de dins d'una capseta de cartró: figuretes de plom de soldadets i bisbes, un munt de bisbes i canelobres! Al capdavant d'un altre passadís hi havia una escala de fusta repenjada a la paret. Sense pensar gaire, la meva opció és pujar-hi, a descobrir... A dalt, em trobo dins la torre del campanar —antiquíssim observatori de l'església—, però sense escopetes ni arcabussos —sí en la meva imaginació. Tanmateix, va ser ensopida la visió de les teulades inclinades de l'església de Sant Pere, les crestes i més teulades d'edificis de la vila i, més lluny, conreus a les muntanyes sense matolls ni arbreda.

a | a | a

A l'hora de la gana,legant veles, deixaven penjades les qüestions per havent dinat.

Sovint, al museu, l'Eudald Graells m'atrapava remenant; seriot, em renyava: «Ep!, això, no es toca!» La curiositat em feia mirar una i altra vegada què es coïa dins les caixes de les núvies —qui sap? potser un arcabot, comptant xais... Ai carai, i si l'hi hagués trobat? Al dessobre de la calaixera, al vestíbul, hi havia uns recipients, tancats amb una campana de vidre; em cridava l'atenció que d'entremig d'una barbaritat de petxines sobreeixís una figura d'algun sant patronímic; en altres, el fotimer de flors platejades (de cementiri) no m'agradaven! Però sí la capelleta de l'aplegador. Era una caixeta amb porticons al davant, plena d'ornaments a l'interior i amb una imatge de santoral amb una reixa enclastada al nas; de manera que se n'endevinava poca cosa; això sí, era acollida amb certa devoció!

El senyor Tomàs Raguer en una pintura a l'oli de Frederic Molina, 1945 (ACRI)

(A la farmàcia, mentre en Jordi⁵ garlava amb en Jaume Caballeria, jo m'entretenia, badant, a la botiga. La curiosa capelleta la tenien exposada en un estret estatge, de cara als clients; molt de tant en tant —com a prometença remeiera— hi queia un centimet. Passats uns mesos, plena de bons sentiments per a les ànimes, l'home amb sabates grosses, amb la fosca barretina tapant-te'l fins a les celles, i d'envellutada americana i armilla negres, la traslladava.)

El caliquenyo sempre encès de l'home de la barretina feinejant a l'enclusa m'intrigava d'allò més; doncs... que no se li apagava mai!; el xicot de la manxa, per si de cas, ben bé que tenia cura de la fornal, del caliu ben encès! L'obrador del clavetaire amb cistelletes plenes de claus, em fascina encara. A estones, repassava el diorama del pla d'Anyella, amb els ramats d'ovelles tor-

nant de pastura; els pastors amb el paraigües al dessobre devien prou mirar el cel per si tombava alguna calamarsada! La resplendor que sortia de la cabana d'aixopluc em feia prou pensar quina era la vianda que emplenava l'olla... i la mestressa seient damunt la pedra amb el cullerot a les mans, fent càlculs per no deixar-la vessar!

Amb molt de compte, em fixava en el bell traçat dels esquellots i barrombes penjants als trossets de fusta clavats a les escltexes; i en les figures que el ganivet i la gúbia del pastor feien aparèixer als boixos transformats en pipes per als companys i als collars per al bestiar; junt amb les barretines, eren a dins de l'aparador al dessobre d'una cleda.

No les tenia totes... passant per davant la sala on hi havia senyores, i almorratxes, i fustots pintats amb esquelets, i ossos, i gent estranya..., i peus, blaaancs...; gairebé sense mirar hi passava volant. Anys a venir, m'expliquen de mals averanys, d'ex-vots, de malefics!

M'amoïnaven els fragments i les columnes abarrotades de figures; m'estranyava tant que essent d'or, les tinguessin arraconades!

Enmig del garbuix d'objectes, prou vigilava que no volés l'antiga debanadora (sabent que era de ca l'Estamaire, de casa de la meva tieta Marina).⁶

Com m'alegrava la porta de l'ermita, plena de ferradures clavades; i les grosses aixades i aixartells. (Per quan anàvem a l'hort del pare a can Cap i Cua, me n'havien fabricat un, d'aixartell, petit petit: patata que veia, patata esberlada!) I la traça que tenien els pastors ideant signes per als marcadors del bestiar.

Els amolls de neulers, els havia vist treballant a l'obrador de can Joa-net (l'antiga xocolateria i pastisseria Puig), davant de la Tipografia Ripollesa. Em recordo també de les coloraines dels mosaics i safates, dels flascons que contingueren força remeis i fórmules magistrals.

Després de pensar-hi una estoneta ben entestat a fer girar la maneta del rellotge de l'antiga església de Sant Eudald, a la fi, rodaven uns rovellats engranatges i un xic les hèlixs!

El feixuc missal dels monjos de l'antiga basílica de Santa Maria de Ripoll reposava al dessobre del valent faristol. Per veure sortir les figures de dins les lletres, tan sols em restava girar els fulls de pergamí, on trobava boniques «Ystòries pintades... ens maravellam com ta(n) bé és entrat en aquest art».⁷

a | a | a

El senyor Graells exposava en unes vitrines pistoles, escopetes i trabucs, un pilot d'armes. Prou que hi hauria explicacions, però pel que fa al cas, no em deien gran cosa —les veia i prou—, sense entendre el concepte *col·leccionable*. Ves!, del trabucàs del Tenas, pensava, si el tenien de portar entre tres o quatre persones, en comptes d'emplenar una i altra vegada el magatzem amb les bales i pistons —per a més xafamenta—, molt millor deixar-lo caure al damunt dels enemics!

Per la feina que tenia a casa, les visites al museu s'allarguen (el temps és irremeiable). De tard en tard, hi faig alguna entrada. La lògica de temps venidors hi planteja arranjaments amb un altre caire. Tot plegat és més seriós. Es perfecciona la seguretat. La botiga amb referents per a la venda.

Una anècdota escaient en aquest apartat: el museu fa una comanda a casa d'exemplars per a la venda a la botiga: *La vida dels pastors*, *La vida a pagès*, *El petit país del Ripollès*, i els llibres sobre les armes de foc, cartografies de Ripoll, fabricació dels claus, etc. El pare —entrant als noranta anys— rep la comanda, i fent l'albarà l'arranja. Es treu l'ocrós davantal —guardapols— posant-se l'americana al dessobre l'armilla, la qual no es treu mai mai, i se'n va xino-xano cap al museu, sense haver dit res de res a ningú de casa. Pujant l'escala —a l'últim seient—, hi posa el paquet dels llibres. Just, hi puja de visita una escola de canalla; un nen d'uns nou o deu anys se li acosta, al veure el llamp de paquet al dessobre del seient de fusta, «Vol que l'ajudi?» —respon el pare— «No, no, el que està cansat és el paquet!», i continua l'ascensió amb el paquet a les mans. De nou, a casa, ens explica el cas, i que el generós nen serà quelcom de bo a la vida.

Els objectes que eren entaforats, al netejar-los, milloren d'aspecte: monedes, medalles, ferralla, pabordesses, vestits i almorratxes de festa major. Forjats, per a la pagesia, i el vidre d'apotecari. Les armes... la rèplica amb peces autèntiques del martinet de farga... ressona el mall picant l'aram, al petit diorama.

Milers d'objectes comencen una nova etapa en exclusius entorns amb l'empenta entusiasta del senyor Eudald Graells i dels seus ajudants.

Les armes de foc d'Eudald Graells

Mai no hauria imaginat ser estudiós de les armes de foc. Les armes no hi caben a la meua vida. Significo així un breu sobre el llibre *Les armes de foc de Ripoll*, enllaçat totalment amb el museu. En un dels primers fulls, es lle-

a | a | a

geix: «Ed.[ició] E. Graells i D. Maideu». Amb plaer i agraïment, el bell record per a qui en va ser l'ànima, el senyor Eudald Graells i Puig. El senyor Graells hi aportà el manuscrit i els dibuixos en negre. Tallers Casals, empresa ripollesesa, deixa els fotolits, de color, a la impremta. El caràcter emprenedor i dinàmic del pare, amb encertada visió de futur i com a patrocinador, posa en marxa el projecte: aportant feina, composició, material, l'estampació, etc. Amb tots els elements a les mans es consolida l'edició de l'elegant volum de *Les armes de foc de Ripoll*.

Seguint, la història.

D'estudis, gens, emperò amb l'ofici d'impressor i linotipista, s'escau, també, el de corrector —no, el d'especialista. Tot repassant una i altra vegada, els originals, les proves... m'assabento de molts temes referents a l'ensenyança i al coneixement de la pretèrita història de la vila, la dels temps de la important manufactura de les armes de foc portàtils arreu. Aprenc per què les guarden. Es col·leccionen —a part del dispendi— per les aptituds artístiques i el treball d'artesanía.

Al Museu Etnogràfic, agradósament rellevant i ben construït amb la modernitat dels nostres dies es gaudeix, a la sala de les armes de foc, del bon gust, de la precisió en cada un dels obradors ripollesos avantpassats. Traient a la llum els panyetaires de cognom Maideu, l'evocació és d'homenatge a la seva significativa presència, que perdura com la d'autors qualificats en les més portentoses col·leccions d'armes del món.

Argumentant...

La linotípia és una màquina de compondre mecànicament. Una revolució tecnològica per al món de la tipografia, ja que suplia amb avantatge els caixistes més ràpids. Al compondre veloçment, es va convertir en l'ajudant perfecte; amb ella s'amplia la Tipografia Ripollesa. Quan el pare entra l'òfset (tècnica renovadora del concepte de tipografia) s'aboleix la linotípia. La ben cuidada linotípia novaiorquesa —amb més de cent anys a sobre, avui, a la ratlla dels cent seixanta— era una màquina peculiar; assenyalada com a curiositat única al Ripollès i a cent milles vista; el pare l'ofereix gratuïtament al museu, que defuig l'oferta!

Al cap d'uns anys i a deshora, la demanaren per incorporar-la al museu. Amb recança, fou destruïda a la foneria.

a a a

Notes

1. El pare, Daniel Maideu i Auguet (1895-1989)
2. La mare, Assumpta Palomeras i Marsal (1896-1962)
3. Tieta Emèlia —ho escrivia amb *E*—, germana i padrina del pare (1883-1977)
4. Mossèn Josep, germà del meu pare (1893-1971)
5. En Jordi, el meu germà (1926-1994)
6. La tieta Marina, germana de la mare (1894-1979)
7. *L'Abat Oliva*, de Dom Anselm M. Albareda